

Lucian BLAGA

Elogiu satului românesc

Am fost învrednicit de înalta cinste de a fi ales membru al acestei ilustre instituții într-un moment când s-a procedat la o lărgire a cadrelor academice, lărgire cerută, dacă nu mă înșel, de sporul spiritual al țării. Ales fără înaintaș, ivirea mea aici între Domniile Voastre are oarecum aspectul unei generări spontane. Trebuie să recunosc că împrejurarea aceasta mă stânjenește puțin, deoarece îmi răpește posibilitatea și norocul, date până acum în chip de la sine înțeles, de a face, intrând sub această cupolă, elogiul unui nemuritor dispărut trupește, dar care n-a încetat să fie prezent, grație înfăptuirilor de o viață. Vă rog să-mi acordați totuși, potrivit obiceiului statornicit, dreptul nescăzut de a face astăzi, aici, elogiul unei alte nemuritoare prezențe, care n-a ocupat niciun scaun în această nobilă incintă. Prezența nemuritoare la care mă refer nu e legată de niciun nume, nu râvnește la nicio laudă și e răspândită în spațiul din preajma noastră, cât ține întinderea împărătească a țării. Vreau să vorbesc despre singura prezență încă vie, deși nemuritoare, nemuritoare deși așa de terestră, despre unanimul nostru înaintaș fără de nume, despre satul românesc.

N-aș putea rosti cuvântul că aș fi făcut vreodată cercetări tocmai sistematice și cu stricte intenții monografice cu privire la satul românesc. Satul trăiește în mine într-un fel mai palpitant, ca experiență vie. Sunt fiu de preot – toată copilăria, o fantastic de lungă copilărie, adolescența, întâia tinerețe până la vârsta de douăzeci și atâția ani le-am petrecut, cu întreruperi impuse de nomadismul sezonier al școlarului, la sat sau în nemijlocită apropiere, în orice caz în necurmat contact cu satul na-

Elogiul satului românesc a fost tradus în germană (1943), franceză și italiană (1989), fiind considerat testamentul filozofic al lui Blaga. Versiunea italiană și franceză au circulat în Occident sub formă de manifest, susținând, în anul căderii comunismului, mișcarea ce se opunea demolării așezărilor urbane din România.

Lucian Blaga a fost primit în Academia Română la 5 iunie 1937

tal. Sufletul, în straturile cele mai ascunse ale sale, mi s-a format deci sub înrâurirea acelor puteri anonime, pe care cu un termen cam pedant m-am obișnuit să le numesc „determinante stilistice” ale vieții colective. Ceea ce școala românească sau străină au adăugat cred că n-a putut să altereze prea mult o substanță sufletească modelată după niște tipare cu atât mai efective, cu cât se impuneau mai inconștient și mai neîntrerupt. Școala felurită, a noastră și uneori mai puțin a noastră, mi-a înlesnit doar distanțarea contemplativă, care mi-a îngăduit să vorbesc cu oarecare luciditate despre realitatea sufletească a satului și despre tiparele ei. Voi vorbi, prin urmare, despre satul românesc, nu ca un specialist, care și-a potrivit în prealabil metodele în laborator și pornește pe urmă să examineze pe din afară un fenomen. Voi vorbi despre satul românesc din amintire trăită și făcând oarecum parte din fenomen. Voi încerca în puține cuvinte să actualizez mai ales ceea ce copilul știe despre sat și despre orizonturile acestuia. Copilăria petrecută la sat mi se pare singura mare copilărie. Cine nu privește în urma sa peste o asemenea copilărie, mi se pare aproape un condamnat al vieții (cer scuze tuturor cetățenilor de față pentru această afirmație!). Copilăria și satul se întregesc reciproc, alcătuind un întreg inseparabil. S-ar putea vorbi chiar despre o simbioză între copilărie și sat, o simbioză datorită căre-

ia fiecare din părți se alege cu un câștig. Căci, pe cât de adevărat e că mediul cel mai potrivit și cel mai fecund al copilăriei e satul, pe atât de adevărat e că și satul, la rândul lui, își găsește suprema înflorire în sufletul copilului. Există un apogeu exuberant, învoit și baroc, al copilăriei, care nu poate fi atins decât în lumea satului, și există, de altă parte, aspecte tainice, orizonturi și structuri secrete ale satului, care nu pot fi sezisate decât în copilărie. Cert lucru, pentru a afla ceva despre viața satului și despre prelungirile ei cosmice, e greșit să iscodești sufletul țaranului matur cu zarea retezată de nevoile vieții, de mizeriile și de cele o sută de porunci ale zilei. Pentru a-ți tăia drum spre plenitudinea vieții de sat trebuie să cobori în sufletul copilului. Copilăria e de altfel vârsta sensibilității metafizice prin excelență. Și satul, ca zariște integrală, are nevoie de această sensibilitate, pentru a fi cuprins în ceea ce cu adevărat este. Copilăria mi se pare singura poartă deschisă spre metafizica satului, spre acea stranie și firească, în același timp, metafizică, vie, adăpostită în inimile care bat subt acoperișurile de paie și oglindită în fețele băntuite de soartă, dar cu ochii atârnați de cer.

Mi-aduc aminte: vedeam satul așezat înadins în jurul bisericii și al cimitirului, adică în jurul lui Dumnezeu și al morților. Această împrejurare, care numai târziu de tot mi s-a părut foarte semnificativă, ținea oarecum isonul întregii vieți, ce se desfășura în preajma mea. Împrejurarea era ca un ton, mai adânc, ce împrumuta totul o nuanță de necesar mister. Localizam pe Dumnezeu în spațiul ritual de după iconostas, de unde îl presimțeam iradiind în lume. Nu era aceasta o poveste, ce mi s-a spus ca multe altele, ci o credință de neclintit. Făceam o tranșantă deosebire între „povestea poveste” și „povestea adevărată”. Topografia satului era plină de astfel de locuri mitologice. La fiecare pas perspectivele se adânceau și se înălțau. Tinda vecinului, totdeauna foarte întunecoasă, era, fără doar și poate, un loc în care, cel puțin din când în când, și mai ales Duminica, se refugia diavolul. Nu am încercat într-o zi, cu alți douăzeci de copii, toți pătrunși de fiorii unui sfânt război, să-l izgonim, stârnind cu fel și fel de unelte niște zgomote ca de trib african? Undeva lângă sat era un sorb; convingerea noastră era că acel noroi fără fund răspunde de-a dreptul în iad, de unde ieșeau și clăbucii. Trebuie să te transpui în sufletul unui copil, care stă tăcut în marginea sorbului și-și imaginează acea dimensiune „fără fund”, ca să ghicești ce poate însemna pentru om o geografie mitologică. Iar în râpa roșie, pră-

păstioasă, din dealul viilor, sălășluia aieva un căpcăun. Satul era astfel situat în centrul existenței și se prelungea prin geografia sa de-a dreptul în mitologie și în metafizică. Acestea alcătuiau pervazul natural și de la sine înțeles al satului. Satul există în conștiința copilului ca o lume, ca unica lume mult mai complex alcătuită și cu alte zări, mai vaste decât le poate avea un mare oraș, sau metropolă, pentru copiii săi. Atingem cu aceasta deosebirea esențială dintre „sat” și „oraș”. Satul nu este situat într-o geografie pur materială și în rețeaua determinantelor mecanice ale spațiului ca orașul; pentru propria sa conștiință satul este situat în centrul lumii și se prelungește în mit. Satul se integrează într-un destin cosmic, într-un mers de viață totalitar, dincolo de al cărei orizont nu mai există nimic. Aceasta este conștiința latentă a satului despre sine însuși. Îndrăznesc să fac afirmația, fiindcă așa e înțeles și trăit satul, în apogeul copilăriei, vârsta care singură posedă perfectă afinitate cu modul existențial al satului.

Să privim, în schimb, orașul. Copilul se pierde aici, părăsit de orice siguranță. La oraș conștiința copilului e precoce molipsită de valorile relative ale civilizației, cu care el se obișnuiește fără de a avea însă și posibilitatea de a o înțelege. Cred că nu exagerez spunând că la oraș copilăria n-are apogeu; orașul taie posibilitățile de dezvoltare ale copilăriei ca atare, dând sufletelor degrabă o îndrumare bătrâncioasă. La oraș copilul este în adevăr „tatăl bărbatului”, adică o pregătire pentru vârstele seci! La sat copilăria e o vârstă autonomă, care înflorește pentru sine. Omul crescut la oraș parvine să înțeleagă sau să se prefacă a înțelege cauzalitățile împrejmuitoare, dar el nu face personal niciodată experiența vie a lumii ca totalitate, adică o experiență muiată în perspective dincolo de imediat și de sensibil. A trăi la oraș înseamnă a trăi în cadru fragmentar și în limitele impuse la fiecare pas de rânduielile civilizației. A trăi la sat înseamnă a trăi în zăriște cosmică și în conștiința unui destin emanat din veșnicie.

Îmi iau voie să evoc o conversație între copii – nu inventată pentru a broda literatură pe marginea ei. Reproduc conversația de pe discul de ceară al celei mai fidele memorii. Nu aveam mai mult de șapte ani. Eram vreo cinci băieți, toți cam de aceeași vârstă; stăm în cerc, calmi, în mijlocul uliței, pe înserate. Nu mai știu în ce legătură s-a întâmplat ca unul să arunce întrebarea: „Cum o fi când ești mort?”. Unul dintre

noi a răspuns neîntârziat, ca iluminat : „Mort trebuie să fie ca și viu. E așa că nici nu știi că ești mort. Noi, bunăoară, stăm aici în cerc și vorbim, dar poate că suntem morți, numai că nu ne dăm seama”, încă o dată, – scena s-a petrecut întocmai. N-am împodobit-o cu niciun detaliu imaginar. Mi-aduc desăvârșit de bine aminte și de fiorul încercat în fața prăpăstioasei perspective deschise prin răspunsul aceluia băiat. Era acel cutremur ce-l încerci în copilărie, ca și mai târziu, când calci prin preajma ultimului hotar. O fetiță, prietenă de joacă, se cățara în prunii cimitirului, crescute din morminte. Spunea, sărind, că vrea să vadă ce „gust au morții”, și încerca prunele. Când mușca dintr-o prună amară, spunea că mortul de la rădăcină trebuie să fi fost rău. Când nimerea în alt pom o prună dulce, zicea că mortul de la rădăcină trebuie să fi fost om bun. Iată concepții, viziuni, presimțiri care cresc în chip firesc, chiar în imaginația copiilor, în lumea satului. Îmi amintesc foarte bine cum ieșeam câteodată seara în ogradă. În beznă zăream dintr-o dată Calea Laptelui și stelele, ca ciorchinii gri și mari, coborâte până aproape de acoperișurile de paie. Priveliștea era copleșitoare; sub impresia ei trăiam în credința că, într-adevăr, noaptea stelele coboară până aproape în sat, participând într-un fel la viața oamenilor și ascultându-le răsufierea în somn. Sunt aici în joc sentimente și vedenii nealterate de niciun act al rațiunii și de nicio cosmologie învățată și acceptată de-a gata. Iată experiențe vii, care leagă cerul de pământ, care fac o punte între viață și moarte și amestecă stihiiile după o logică primară, căreia anevoie i te poți sustrage și care mi se pare cu neputință în altă parte, decât în mediul înțeles și trăit ca o „lume”, a satului.

Fiecare sat se simte, în conștiința colectivă a fiilor săi, un fel de centru al lumii, cum, optic, fiecare om se plasează pe sine de asemeni în centrul lumii. Numai așa se explică orizonturile vaste ale creației populare în poezie, în artă, în credință, acea trăire care participă la totul, siguranța fără greș a creației, belșugul de subînțelesuri și de nuanțe, implicațiile de infinită rezonanță și însăși spontaneitatea neistovită. Omul satului, întrucât izbutește să se mențină pe linia de apogeu, genială, a copilăriei, trăiește din întregul unei lumi – pentru acest întreg; el se găsește în raport de supremă intimitate cu totalul și într-un neîntrerupt schimb reciproc de taine și revelații cu acesta. Omul orașului, mai ales al orașului care poartă amprentele timpurilor moderne, trăiește în dimensiuni și stări tocmai opuse: în fragment, în relativitate, în concretul mecanic,

într-o trează tristețe și într-o superficialitate lucidă. Impresiile omului de la oraș, puse pe cântar de precizie, îngheață, devenind mărimi de calcul; ele nu se amplifică prin raportare intuitivă la un cosmos, nu dobândesc proporții și nu se rezolvă în urzeli mitice, ca impresiile omului de la sat.

Cu riscul de a abuza de amintiri, mai pomenesc un simplu fapt divers, petrecut în anii copilăriei mele la sat. Mânat de fobiile și nostalgiile boalei, un câine turbat, venit de aiurea, intrase în sat, mușcând pe uliți și prin ogrăzi copiii întâlnești. Faptul a luat numaidecât, nu numai în sufletul meu de copil, ci în tot satul, o înfățișare apocaliptică, stârnind o panică de sfârșit de veac. Niște babe spălau rana unui copil mușcat, la o fântână, și parcă mai aud și astăzi pe o babă zicând: „Vezi căței în rană?”. Nu, nu m-am înșelat; baba vorbea despre niște mici căței văzuți în rana copilului. Am asistat astfel la nașterea unui mit al turbării. Femeia aceea vedea aievea niște căței în rana copilului, căței care aveau să crească în copil și de care acesta urma să turbeze mai târziu. Nu este această imagine a cânelui, care contaminează cu căței pe cel mușcat, cel puțin tot atât de impresionantă ca a fiarei apocaliptice? Experiența inevitabilului și toată panica primară a omului care se vede pierdut și-a găsit întruchipare fulgerătoare în această viziune. Faptele și întâmplările se prelungesc pentru omul de la sat într-o imaginație mitică permanent disponibilă. Nimic mai prompt decât reacțiunea mitică a sateanului. Or, mitul implică totdeauna semnificații liminare și, prin aceasta, o raportare la întregul unei lumi.

Despre satul românesc (cunosc mai ales satele ardelenesti) se poate în genere afirma, fără de vreo restricție esențială, că mai păstrează, ca structură spirituală, aspecte de natura aceloră despre care tocmai vorbim. Îmi pot foarte bine închipui că, până mai acum vreo sută și ceva de ani, satele românești să fi reprezentat de fapt pentru oamenii de toate vârstele ceea ce ele astăzi mai reprezintă doar pentru copii. Desigur că, pe urma contactului diformant, direct și indirect, cu civilizația timpului, satul românesc s-a depărtat și el, câteodată chiar destul de penibil, de definiția a cărei circumscriere o încercăm. Nu e mai puțin adevărat însă că în toate ținuturile românești mai poți să găsești și astăzi sate care amintesc ca structură sufletească „satul-idee”. „Satul-idee” este satul care se socotește pe sine însuși „centrul lumii” și care trăiește

în orizonturi cosmice, prelungindu-se în mit. Ca tip antipodic al acestui „sat-idee” cred că s-ar putea cita, de exemplu, așezările mărunte, cu înfățișare ca de sate, din America de Nord, acele sumbre și uniforme așezări de lucrători și fermieri, ținute laolaltă de un interes colectiv, dar niciodată de magia unui suflet colectiv. Dacă satul nostru este clădit în preajma bisericii, din care iradiază Dumnezeu, în pomenitele așezări americane biserica e mai puțin un sălaș al lui Dumnezeu, cât un fel de întreprindere și bancă a coloniei, o societate pe acțiuni. Pastorul ține predici cu invitații ca la cinematograful și cu prețuri de intrare. Nu vom pune numaidacă și întru totul la îndoială credința acelor bravi cetățeni (se spune chiar că unii sunt foarte credincioși), dar credința lor e integrată ca un șurub bine uns în angrenajul vieții profesionale închinată succesului practic ca atare. Să mi se îngăduie mândria de a afirma că, din punct de vedere uman, săteanul nostru reprezintă un tip mult superior, mult mai nobil, mult mai complex în naivitatea sa. Satul nostru reprezintă o așezare situată și crescută organic într-o lume totală, care e prezentă în sufletul colectiv, ca o viziune permanent efectivă și determinantă. Fermierul american, simțindu-se alungat la periferia existenței, e veșnic abătut de nostalgia orașului; cu gândul la bogăție, cu frica de mizerie, cu Dumnezeul său localizat într-o singură celulă a creierului, el nu se integrează deschis în cosmos, ci se simte doar chemat să exploateze un fragment al acestuia sau să-l părăsească în clipa când fragmentul nu mai rentează.

Am încercat în studiile mele de filosofia culturii să pun în relief aspectele sau categoriile stilistice ale vieții și ale duhului nostru popular. Nu voi repeta aici ce am spus în acele studii despre „matca stilistică” a culturii noastre. Voi întregi doar punctele de vedere puse în evidență cu câteva noi observații. Satul românesc, în ciuda sărăciei și a tuturor neajunsurilor cuibărite în el prin vitrega colaborare a secolelor, se învrednicește în excepțională măsură de epitetul autenticității. Mai precis, între nenumăratele sate românești găsim atâtea și atâtea așezări care realizează ca structură sufletească întocmai termenii definiției pe care o acordăm satului. Satul ca așezare de oameni, colectiv cuprins de formele interioare ale unei matrici stilistice, poartă pecetea unei unități și are caracterul unui centru de cristalizare cu raze întinse spre a organiza în jurul său un cosmos. Cosmocentrismul satului nu trebuie înțeles însă ca o grotescă trăsătură de megalomanie colectivă, ci ca o particularitate, ce derivă dintr-o

supremă rodnică naivitate. Fiecare sat își are sub acest unghi mândria sa, care-l împinge spre o diferențiere de celelalte sate învecinate sau mai depărtate. Satele nu țin să se conformeze toate la rânduielile unuia singur. În port, în obiceiuri, în cântec, fiecare sat ține la autonomia și la aureola sa. Instinctul de imitație, căruia o anume sociologie i-a acordat un rol cu totul exagerat în viața umană, nu depășește decât foarte diminuat și foarte sever controlat pietrele de hotar ale colectivității unui sat. Să se compare odată această neostentativ mândră comportare cu aceea a orașenilor, care se supun docil tuturor ucaturilor modei lansate dictatorial de undeva dintr-un centru mondial. Intervine aici o diferență foarte profundă de psihologie. Orașenii trăiesc în altfel de orizonturi și sufăr aproape întotdeauna de conștiința și teama periferialității. Între marile orașe e o adevărată întrecere de a preface și de a proclama pe toate celelalte drept „provincie”. Termenul de „provincie” circumscrie un vast și grav complex de inferioritate. Să se observe însă că problemele de psihologie legate de polaritatea „metropolă – provincie” nu se pun deloc pentru sufletul satului. Fiecare sat care se respectă ca atare există pentru sine în centrul unei lumi și are frumoasa mândrie de a fi puțin mai altfel decât toate celelalte. Fiecare sat vrea să rămână el însuși, nu vrea să dicteze celorlalte nici gustul, nici reguli de comportare. Se constată o oarecare aristocratică distanțare, dar câtuși de puțin afișată ca atare, între sat și sat. Acest mod de a-și înțelege existența aduce cu sine și stârnește acea varietate de aspecte în cadrul unuia și aceluiași stil, vast răspândit pe câte o întregă țară, varietate pe care o ilustrează așa de minunat diversele „țări românești”.

Din modul cum satul își înțelege existența mai rezultă însă și un al doilea aspect și alte consecințe, care merită să fie reținute. Satul, situat în inima unei lumi, își e oarecum sieși suficient. El n-are nevoie de altceva decât de pământul și de sufletul său și de un pic de ajutor de sus, pentru a-și suporta cu răbdare destinul. Această naivă suficiență a făcut, bunăoară, ca satul românesc să nu se lase impresionat, tulburat sau antrenat de marile procese ale „istoriei”. Satul e atemporal. Conștiința surdă, mocnind sub spuza grijilor și a încercărilor de tot soiul, conștiința de a fi o lume pentru sine, a dat satului românesc, în cursul multelor secole foarte mișcate, acea tărie fără pereche de a boicota istoria, dacă nu altfel, cel puțin cu imperturbabila sa indiferență. Boicotul instinctiv se ridică împotriva istoriei, ce se făcea din partea străinilor în preajma

noastră. Mândria satului de a se găsi în centrul lumii și al unui destin ne-a menținut și ne-a salvat ca popor peste veacurile de nenoroc. Satul nu s-a lăsat ispitit și atras în „istoria” făcută de alții peste capul nostru. El s-a păstrat feciorelnic neatins în autonomia sărăciei și a mitologiei sale, pentru vremuri când va putea să devină temelie sigură a unei autentice istorii românești.

Fac elogiul satului românesc, creatorul și păstrătorul culturii populare, purtătorul matricei noastre stilistice. Să nu se creadă însă că, dând grai unei încântări, aș dori să rostesc, cu ochuri, dorința de a ne menține pentru întotdeauna în cadrul realizărilor sătești, îmi refuz asemenea sugestii sau îndemnuri. De o sută de ani și mai bine ne străduim toți intelectualii, pe o linie mereu înălțată să creăm, într-o epocă de tragedie răspântii, o cultura românească majoră. Strădaniile merg paralel cu procesul emancipării noastre politice, cu acela al formării statului și al întregirii neamului.

Care sunt însă condițiile ce trebuie să fie în prealabil date, pentru ca un popor să poată în genere spera că va putea deveni creatorul unei culturi majore? Opinia curentă, cu care trebuie să ne războim, e că pentru aceasta ar fi de ajuns un număr cât mai mare de genii și talente. Teoria ni se pare simplistă. O cultură majoră nu s-a născut niciodată numai din elan genial. Desigur, geniul e o condiție. Dar o cultură majoră mai are nevoie și de o temelie, iar această temelie sine qua non e totdeauna matca stilistică a unei culturi populare. Să ne întoarcem privirile spre trecut. Una dintre cele dintâi culturi majore care au apărut pe globul terestru este cea egipteană. Până la un moment dat, urmând aparențele, s-ar fi crezut că această cultură egipteană a țâșnit dintr-o dată în dimensiuni majore, aproape gata, cu scut și cu lance, ca știuta zeiță din capul știutului zeu. Pentru a-și lămuri aceste dimensiuni majore, cu totul misterioase, istoricii nu s-au sfiit să recurgă la explicația importării. S-a emis, printre alte ipoteze, ipoteza în favoarea căreia pleda și un mit platonice, că marea cultură egipteană ar fi de origine atlantică. Ipoteze de asemenea natură trădau cel puțin o nedumerire a istoricilor. Apariția unei culturi majore, fără faze evolutive prealabile, li se părea celor mai mulți neverosimilă. În anii din urmă se pare că s-a soluționat în sfârșit destul de satisfăcător această problemă a culturii egiptene. Etnologul, călătorul, geograful Leo Frobenius și-a încoronat uriașa operă de

cercetător cu o descoperire senzațională, despre care nu știu să se fi făcut până acum vreo mențiune în publicistica noastră. Frobenius a făcut cercetări în deșerturi africane, la o depărtare de aproximativ o sută de kilometri de actuala matcă a Nilului, spre soare-apune, pe vechea albie a acestui fluviu, astăzi complet seacă și bătută de vânturile celor cinci sau zece mii de ani. Pe malurile pustii ale străvechiului Nil, Frobenius a avut norocul să dea de rămășițele multor așezări umane de altă dată. S-au dezgropat, înainte de toate, urmele unei arhaice culturi minore, care izbește luarea aminte prin similitudinea motivelor și a stilului ei cu acelea ale culturii majore din Egipt. Frobenius crede că a descoperit cu aceasta, și nu avem nicio pricină să-i privim cu neîncredere optimismul, vatra culturii egiptene. Cultura egipteană n-a apărut deci cu atribute majore, ci a avut o lungă fază de antecedente de înfățișare minoră. Descoperirea lui Frobenius invită la speculațiuni filosofice. S-ar putea afirma anume că liniile interioare, cadrele stilistice și posibilitățile culturii egiptene majore au fost preformate într-o cultură minoră și date ca un miraculos răsad deodată cu acele straturi fertile ale acestei culturi minore. S-ar mai putea cita, de altfel, încă multe exemple de preformațiuni stilistice.

Mult timp s-a crezut, bunăoară, că arta, cultura gotică s-a înălțat la un moment dat, monumentală, spre cer, ca un havuz, irezistibil și prin nimic prevăzut. Ulterior s-a descoperit că goticului monumental i-a premers de fapt o cultură populară minoră, cu forme și motive similare, răspândite la seminții germanice sau celte. Concluzia că geniile de cultură majoră nu fac în mare decât să urmeze un itinerar îndelung pregătit se îmbie de la sine. Fără de acel complex apriori al unei matrici stilistice, preformată în plăsmuirile și creațiile unei culturi minore, cred că nu s-a ivit până azi, nicăieri și niciodată, o cultură majoră. Un popor lipsit de acest profund apriori stilistic, ca matcă a unei culturi populare, nu va crea niciodată o cultură majoră, oricâte genii și talente ar avea la dispoziție pentru asemenea înfăptuire. Geniul creator rămâne geniu pustiu, dacă nu e integrat în câmpul unui asemenea potențial stilistic. Cine poate tăgădui țiganilor geniul muzical? El îl posedă într-un grad mai vădit decât toate popoarele europene. Geniul lor rămâne însă fără întrebuințare, fiindcă țiganul, ca ființă etnică sfâșiată și împărțită pe la toate periferiile vieții, e lipsit de determinantele interioare ale unei matrici stilistice. Să însemnăm și un alt fenomen destul de paradoxal,

care ni se pare explicabil întrucâtva prin nivelul, complexitatea și posibilitățile imanente ale unei matrici stilistice. Fenomenul, la care facem aluzie, e următorul: se știe că cele mai importante și cele mai înalte creații de cultură, poetice, artistice sau filosofice din Europa apuseană nu aparțin neapărat popoarelor celor mai bine înzestrate cu duhul. Poporul german, care a dat pe un Goethe sau Kant, sau poporul englez cu al său singular Shakespeare e sigur că nu pot fi puse, ca medie generală a aptitudinilor spirituale, la același nivel cu poporul francez sau italian. O comparație sub unghiul mediei spirituale firești este desigur în dezavantajul germanilor sau al englezilor. Misterul unor apariții precum a lui Goethe sau Shakespeare, într-o medie relativ nu tocmai impozantă, se lămurește, poate, în perspectivă stilistică. În cazul acesta trebuie să admitem însă că nivelul, complexitatea și posibilitățile stilistice, proprii sufletului german și englez, sunt superioare acelorale ale altor popoare, la rândul lor, evident, mai bine înzestrate ca inteligență și talent sau chiar ca habitus vital. Realizarea unei opere superioare, nivelul și complexitatea ei ni se par că atârnă, cu alte cuvinte, nu numai de existența geniului ca atare, ci și de posibilitățile imanente ale unei matrici stilistice colective. Iată de ce am socotit că un examen stilistic al culturii noastre populare se impune poruncitor. De rezultatul unui asemenea examen depinde, nici mai mult nici mai puțin, decât credința în destinul nostru spiritual. În studiile mele de filosofia culturii, intitulate *Orizont și stil* și *Spațiul mioritic*, am ajuns la unele concluzii care îndreptățesc cel mai robust optimism. Avem un orizont sufletesc al nostru, acel spațiu indefinit ondulat, ca plaiurile țării, manifestat îndeosebi în doină și în cântecele noastre, și nu mai puțin într-un unanim sentiment românesc al destinului. Am avut prilejul de-a arăta, de pildă, ce rol joacă în sufletul nostru popular categoriile „organicului”, în felul cum ne comportăm față de rânduielele firii și rolul pe care îl joacă transfigurarea „sofianică” a realității în poezie, în artă, în credință. Înclinarea spre pitoresc își are la noi și ea specificul ei, întrucât apare solidară cu un deosebit simț al măsurii și atenuat de un accent de molcomă discreție. Nu voi stăruia asupra tuturor acestor structuri și categorii ale inconștientului nostru etnic colectiv, pe care mi-am luat sarcina să le pun în lumină altădată. Matca stilistică românească este o realitate. O realitate sufletească de necontestat. Putem privi ca niciunul din popoarele înconjurătoare, în afară poate de cel rusesc, cu mândrie de binecuvântați stăpâni asupra

acestui incomparabil și inalienabil patrimoniu. Matca stilistică populară, și cele înfăptuite sub auspiciile ei, indică posibilitățile felurite ale viitoarei noastre culturi majore. Să ridicăm cu o octavă mai sus torentul de lirism, ce curge unduitor în imnul mioritic al morții, să subliniem și să monumentalizăm în închipuire aspectul bisericilor de lemn din Maramureș sau din Bihor, sau al caselor țărănești din Țara Oașului, să prelungim în mari proiecțiuni metafizice viziunea cuprinsă în aceste versuri populare: „Foaie verde grâu mărunț, / Câte flori sunt pe pământ, / Toate merg la jurământ. / Numai spicul grâului / Și cu vița vinului, / Și cu lemnul Domnului / Zboară-n naltul cerului, / Stau în poarta raiului / Și judecă florile: / Unde li-s miroasele”.

Asemenea operații sunt destinate să ne dea presentimentul just al viitoarelor noastre posibilități de cultură majoră. Recitiți, de exemplu, legenda poetizată *Soarele și luna* din colecția Teodorescu și veți găsi viziuni prin nimic inferioare celor măi admirate din marile poeme ale omenirii, de la *Divina Comedie* până la *Faust*.

Drept încheiere, să mi se îngăduie să dau expresie și unui gând restrictiv. Aș dori ca acest elogiu al satului românesc să nu fie înțeles ca un îndemn de atașare definitivă la folclor și ca îndrumare necondiționată spre rosturi sătești. Cultura majoră nu repetă cultura minoră, ci o sublimează, nu o mărește în chip mecanic și virtuos, ci o monumentalizează potrivit unor vii forme, accente, atitudini și orizonturi lăuntrice. O cultură majoră nu se stârnește prin imitarea programatică a culturii minore. Nu prin imitarea cu orice preț a creațiilor populare vom face saltul de atâtea ori încercat într-o cultură majoră. Apropiindu-ne de cultura populară, trebuie să ne însuflețim mai mult de elanul ei stilistic interior, viu și activ, decât de întruchipări ca atare. Nu cultura minoră dă naștere culturii majore, ci amândouă sunt produse de una și aceeași matrice stilistică. Să iubim și să admirăm cultura populară, dar, mai presus de toate, să luăm contactul, dacă se poate, cu centrul ei generator, binecuvântat și rodnic ca stratul mumelor.

5 iunie 1937, Aula Academiei Române

Text reprodus din volumul *Izvoade – eseuri, conferințe, articole*, Editura Minerva, București, 1972.